

УДК 811.111 : 81'33 : 616-089.844

АНГЛІЙСЬКА ТЕРМІНОСИСТЕМА ПЛАСТИЧНОЇ ХІРУРГІЇ: ДОСВІД ФРЕЙМОВОГО АНАЛІЗУ

Ольга Маковська

*Буковинський державний медичний університет
(пл. Театральна 2, м. Чернівці, 58000)*

Наведено комплексний опис структури і мовного наповнення фрейма *plastic surgery* в англійській науковій концептосфері; визначено ключові слоти, які формують ієрархію цього фрейма, і виявлено асоціативні зв'язки, що активізують його слоти.

Ключові слова: вербалізація, концепт, презентація знання, слот, стереотипна ситуація, схематизація досвіду, фрейм.

Переломним моментом у лінгвістичній науці стало виникнення нової течії у дослідженнях одиниць різних рівнів – когнітивного напрямку. Це зумовлене тим, що структурне мовознавство виявилось обмеженим у можливостях репрезентувати універсальне людське знання. Саме тому з'явився принципово новий спосіб структурування інформації про фрагмент людського досвіду.

Лінгвокогнітивне моделювання мови – один із ключових напрямів сучасної філології; проблема фреймів як ментальних утворень відкрита для наукової дискусії. Нового наповнення набуває дослідження термінології в цьому аспекті: специфіка мови наукової сфери, реалізація наукової свідомості мовними засобами вивчені недостатньо, це доводить актуальність пропонованої праці.

Досі фреймова репрезентація англійської терміносистеми пластичної хірургії (ПХ) не була предметом дослідження у мовознавстві, що спонукає нас до заповнення цієї прогалини.

Особливості фреймового аналізу в лінгвістичній науці вивчають М. Полюжин, С. Жаботинська, А. Гудманян, М. Жулінська, Ю. Віт, І. Стоянова, О. Южакова, М. Бондарчук. В основі багатьох наукових праць є здобутки в галузі когнітивної лінгвістики М. Мінського, Ч. Філмора, О. Залевської. Важливу роль відіграли монографії зарубіжних авторів – У. Крофта, Б. Гайне, У. Мартіна, А. Шеллі.

Об'єктом дослідження є фрейм *plastic surgery* в англійській науковій концептосфері, предметом – лінгвокогнітивні характеристики цього фрейма у мовній свідомості та комунікативній поведінці.

Наша мета – дослідити структуру та зміст фрейма *plastic surgery* в англійській термінології. Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання: 1) визначити ключові слоти, які формують структуру фрейма *plastic surgery*; 2) виявити асоціативні зв'язки, що активізують слоти цього фрейма; 3) установити властивості структури і змісту фрейма в англійській терміносфері ПХ.

Кожна система знань має певну структуру, вигляд чи реалізація якої залежить від обсягу “бази даних”, набутого раніше досвіду, наявної інформації, якою може оперувати свідомість. Людський розум обов’язково розділяє реальність на певні “порції” залежно від власних можливостей диференціювати, членувати і, зрештою, класифікувати запас знань. Мовна свідомість містить множину фреймів (як одиниць системи знань), усередині кожного з яких існує внутрішня ієрархія.

Ми підходимо до проблеми дефінування фрейму як невід’ємного елемента когнітивної семантики; пов’язаної, логічно послідовної ділянки людського знання або концептуального простору [10, р. 14]. На нашу думку, наявність великої кількості різноаспектних підходів до визначення цього поняття в лінгвістиці виправдана, оскільки розуміння (усвідомлення) ролі фрейма і способів передавання його графічно сприяють вирішенню таких питань термінознавства, як поєднання різних сфер діяльності, інтеграція галузей, що, на перший погляд, здається малоімовірною.

Відправним моментом теорії фреймів, на думку М. Мінського (основоположника течії), є той факт, що людина, намагаючись пізнати нову для себе ситуацію або повновому поглянути на звичні речі, вибирає з пам’яті певну структуру даних (образ), що називають фреймом, так, щоб змінити в ній окремі деталі, зробити її придатною для ширшого класу явищ чи процесів [6, с. 7].

Удосконалення вчення про фрейми дає змогу побачити в них систему концептів (всеохопну сукупність концептів, пов’язаних один з одним; схематизацію інформації на підставі вже наявного досвіду [13, р. 50]), які співвідносяться так, що для розуміння будь-якого з них потрібно зрозуміти всю структуру, у яку входить той чи інший концепт: якщо один концепт цієї структури вводиться у текст або дискурс, то решта концептів автоматично стають доступними. Отже, слова, що стоять за цими концептами, семантично пов’язані одне з одним і здатні вказувати на одну й ту ж “сцену”, розглядаючи її під різними кутами зору [7, с. 260].

О. Стоянова інтерпретує фрейм за М. Мінським [6, с. 3] як мінімально необхідну структуровану інформацію, яка однозначно визначає той чи інший клас об’єктів; фрейм може фіксувати об’ємно-просторові уявлення, відображати типи зв’язків між концептами і поняттями, що визначають конкретну сферу діяльності та знань людини. Вона констатує, що фрейми є когнітивними структурами й оптимальним способом презентації мовного матеріалу, що враховує когнітивні та дискурсивні характеристики [8, с. 10].

Фреймову модель можна зобразити у вигляді таблиці, верхні секції якої заповнені, нижні заповнюють тоді, коли фрейм-сітка накладається на події чи явища, і з них видобувають понятійну інформацію [2, с. 63].

Концептуальну модель *plastic surgery* ми зобразили у вигляді розгалуженої системи з фреймовою структурою, яка відображає складність та ієрархію понять цієї галузі і співвіднесених з ними термінів (схема 1).

Ця фреймова модель узгоджується з ознаками, що диференціюють систему в термінології, згідно з якою терміносфера зображена у вигляді низки графів, які дають змогу виразити зв’язки між термінами [2, с. 63]. Кожна природна терміносфера вже є структурованим утворенням, класифікатори можуть лише коригувати й уточнювати розташування в ній терміноодиниць.

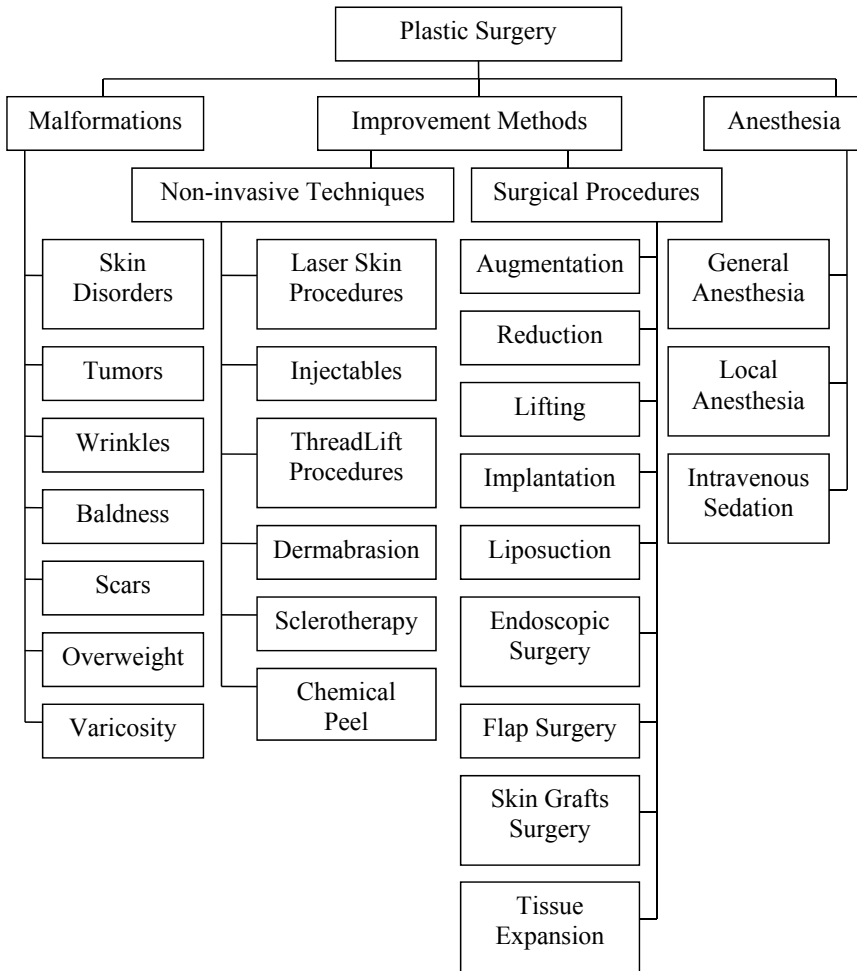

Схема 1

На верхньому рівні терміносистеми є гіперфрейм “*Plastic surgery*”, у нього входять три фрейми другого рівня “*Malformations*”, “*Improvement Methods*”, “*Anesthesia*”, а також виокремлено систему фреймів нижчих рівнів (усього виділяємо 31 базовий фрейм, кожен з яких можна розширити та поглибити).

Фрейм у когнітивному аспекті є особливою уніфікованою конструкцією знання або пов’язаною схематизацією досвіду, що забезпечує концептуальний базис для доволі значного корпусу лексичного матеріалу [4, с. 235].

Різномірна інформація не об’єднується у фреймі випадково: домінуючу роль у разі цього відіграє екстралінгвальний чинник, який пов’язаний з особливостями реалізації слотів нижчих рівнів у мовленні.

Фреймова модель концепту – сценарій для виявлення жорстких (однозначних) відповідностей між терміноконцептами (субконцептами різних рівнів) і термінолексемами (слотами) у предметному просторі [9, с. 86].

Фрейми мають подвійну природу, це: 1) певним способом структуровані лексичні підсистеми, 2) засоби організації та інструменти пізнання, деяка внутрішня когнітивна інформація, що виникає по-різному – як вроджена структура або ж шляхом засвоєння досвіду з навчання. Фрейм ґрунтується на категорії, іменованій словом, і на суперкатегорії / лексичній групі [4, с. 236].

Для ілюстрації матеріалу послуговуємося поняттями рівнозначних (sister frames) та підрядних (parent – daughter frames) фреймів [11, р. 330]. Детальніше вивчення фрейма “Liposuction” (parent frame), представленого трьома субфреймами (daughter frames) першого рівня: “Equipment”, “Techniques”, “Contraindications”, які об’єднують ієрархічні рівні низки субфреймів (схема 2), засвідчує, що будь-який гіперфрейм можна членувати аж до виокремлення мікроконцептів, які становитимуть сукупність ментальних одиниць, здатних бути вербалізованими і, отже, утворювати терміносистему.

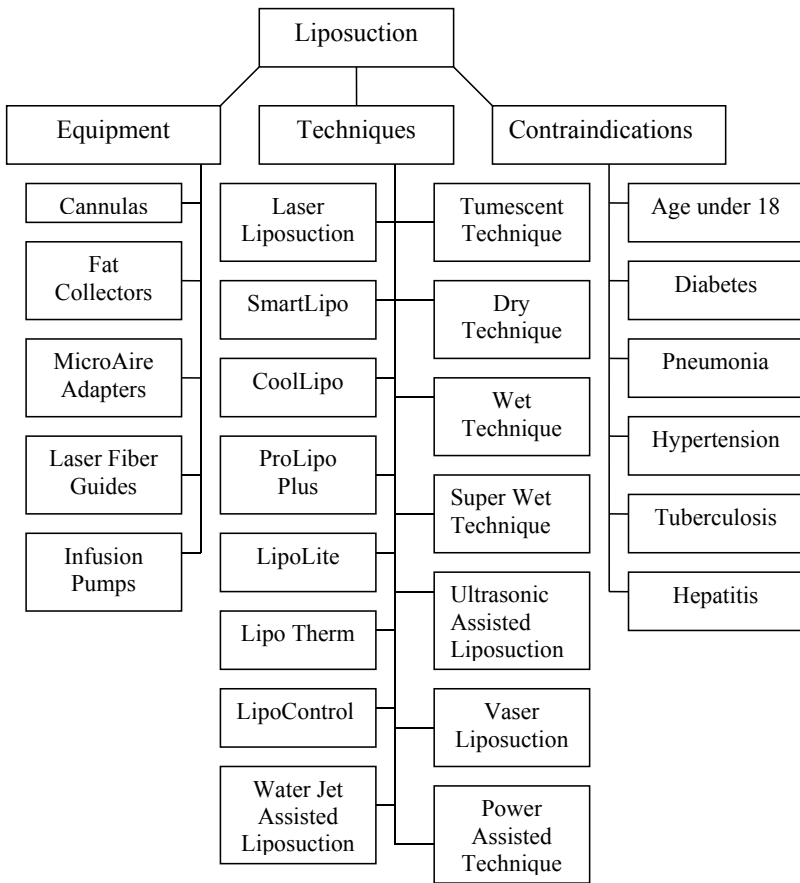

Схема 2

Фрейм містить стереотипне, імпліцитне знання, необхідне для розуміння концептів і значень слів; відображає знання про сутності. У фреймі використовують декларативні знання, а також застосовують процеси набуття, специфікації, модифікації знання.

Інформація про певний об'єкт не завжди у ньому наявна, однак може впливати, бути з'ясованою в ході подальшої специфікації [12, р. 58]. Фрейм має ієрархічну (атомарну) організацію, на нижчому рівні якої розміщені термінали. Структурно фрейм складається із вершини – назви, теми стереотипної ситуації, слотів і терміналів – слотів нижчого рівня, які заповнюються пропозиціями – варіативними складовими [1, с. 8].

У разі побудови і конкретизації фрейма ми використовуємо не об'єктивні знання про досліджуваний об'єкт, а знання, набуті суб'єктивним досвідом. Ці знання звестися до лінгвістично вмотивованої інформації [12, р. 67]. Для прикладу розглянемо концепт *injectable filler*:

Procedure:	Plump up creased, furrowed, or sunken facial skin; add fullness to lips. Works best on thin, dry, light-coloured skin.
Length:	15 minutes to 1 hour per session.
Anesthesia:	None or local.
In/Outpatient:	Outpatient.
Side Effects:	Temporary stinging, throbbing, or burning sensation. Faint redness, swelling, bruising and excess fullness.
Risks:	Allergic reaction including rash, hives, swelling, or flu-like symptoms; possible triggering of connective-tissue or autoimmune diseases. Contour irregularities and infection.
Duration of Results:	Variable; a few months to 1 year.

Ю. Віт, поділяючи думку М. Мінського [6] щодо визначення концепту, додає: “це організація уявлень, що зберігаються у пам'яті, структура знань про фрагмент людського досвіду”. Таке знання охоплює а) лексичне значення, б) енциклопедичне значення, в) екстралінгвістичне значення [3, с. 55]. Саме тому, аналізуючи субфрейм третього порядку *lifting*, для його презентації необхідно включити знання з досвіду про: 1) *drooping excessive areas of facial and abdominal skin*; 2) *age-related wrinkles, which worsen aesthetically pleasant appearance*; 3) *excessive fat and skin removal*; 4) *suture material*; 5) *anaesthesia*; 6) *inpatient postoperative treatment*.

Найадекватнішим підходом до дослідження і генезу термінів М. Бондарчук [2, с. 62–63] визнає метод, запропонований саме фреймовою семантикою, оскільки концепти номінуються не внаслідок випадкового збігу обставин, а на підставі уявлень, які складаються про них у процесі практичної діяльності.

Фрейм – будь-яке з багатьох організованих певним способом накопичень знань, сподівань, модель досвіду, яка формує і дає змогу людині класифікувати свою діяльність. Фрейми відіграють важливу роль у процесах сприйняття, запам'ятовування і пояснення знань, у тому, як роблять припущення щодо цих знань та супровідних обставин [11, р. 314].

Важливою у теорії фреймів є їхня типологія. Виділяють п'ять типів фреймів, кожен з яких містить схеми як способи деталізації знання. Ми послуговуємось класифікацією С. А. Жаботинської [5, с. 12–13]:

Фрейм	Схеми
Предметний	Квантитативна, локативна, квалітативна, темпоральна, способу буття.
Акціональний	Стану / процесу, контактної дії, каузації.
Посесивний	Партитивності, інклюзивності, власності.
Ідентифікаційний	Персоніфікації, класифікації, характеристики.
Компаративний	Тотожності-метаморфози, схожості-аналогії, подібності-метафори.

Наприклад, знання концептосфери ПХ можемо зобразити за допомогою різних типів фреймів та конкретизувати схемами:

- предметний фрейм: 1) квантитативна (ДЕЩО є СТИЛЬКИ): *half-inch graft*; 2) квалітативна (ДЕЩО є TAKE): *sagging under-eye bags*, 3) локативна (ДЕЩО існує ТАМ): *facial disfigurement, nasolabial fold*; 4) темпоральна (ДЕЩО існує ТОДІ): *birth abnormality*; 5) способу буття (ДЕЩО існує ТАК): *severely fractured bones*;
- акціональний фрейм: 1) процесу (ДЕЩО діє): *hair loss begins*; 2) контактної дії (ДЕЩО-агєнс діє на ДЕЩО-афектив): *calf implant restores leg contour, laser removes marks*; 3) каузації (ДЕЩО-каузатор робить ДЕЩО-фактив): *rhinoplasty rebuilds nose shape*;
- посесивний фрейм: 1) партитивності (ДЕЩО-ціле має ДЕЩО-частину, яка не є автономною): *women have spider veins*; 2) інклюзивності (ДЕЩО-контейнер має ДЕЩО-вміст): *silicone-filled breast implant, soya-oil implant*;
- ідентифікаційний фрейм (ДЕЩО-ідентифікатив є ДЕЩО-класифікатор): 1) класифікації: *keloid is a scar*; 2) характеристики: *bruising is an unwanted aftereffect*;
- компаративний фрейм (ДЕЩО-компаратив є як ДЕЩО-корелят): 1) схожості-аналогії: *artificial limb, artificial foot (prostheses)*; 2) подібності-метафори: *bat ear, chicken breast*. Компаратив і корелят належать до різних понятійних класів: “*animal*” “*body part*”.

Отже, проблема фреймової семантики у мовознавстві розвивається. Вчені намагаються помістити у фреймові рамки досить різномірну інформацію, зокрема термінологію.

Англійська терміносистема ПХ є складним багатоконпонентним утворенням, і саме її вираження через фреймове моделювання дає змогу структурувати і схематизувати знання цієї галузі. Дотримуючись визначення фрейма як ієрархічного утворення, ми побудували схеми, що відображають внутрішню будову цієї терміносистеми та асоціативні зв'язки між її складовими. Виокремлено гіперконцепт *plastic surgery* (parent frame), який розгалужується на субконцепти (daughter / sister frames). Виявлено, що інформації зі словникового визначення недостатньо для побудови фрейма, натомість завжди необхідним є попередній досвід і знання про ситуацію. Концептосферу ПХ можна схематично зобразити, застосовуючи фрейми різних типів (предметного, акціонального, посесивного, ідентифікаційного, компаративного), і деталізувати за допомогою конкретних схем.

Перспектива подальших досліджень полягає у когнітивному аналізі інших аспектів

англійської терміносистеми ПХ, зокрема, висвітлення проблеми вербалізації наукових концептів цієї предметної галузі, вивчення особливостей феноменів концептуалізації та категоризації виконано в інших працях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бабичева А. С.* Фрейм “свадьба” в английской и русской лингвокультурах : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 “Сравнительно-историческое, типологическое и сосоставительное языкознание” / А. С. Бабичева. – Волгоград, 2007. – 18 с.
2. *Бондарчук М.* Когнитивное исследование авиационной терминологии / М. Бондарчук // Ритми сучасної філології: до 50-річчя професора Т. А. Космеди : зб. наук. статей / [упоряд. Ф. С. Бацевич]. – Львів : ПАІС, 2007. – С. 61–68.
3. *Вит Ю.* Фреймовый подход к изучению англоязычной офтальмологической терминологии / Юлия Вит // Наук. зап. сер. филол. науки (мовознавство). – 2009. – Вип. 81 (3). – С. 55–60.
4. *Гудманян А.* Фреймова модель представлення структури знань перекладача / Артур Гудманян, Галина Єнчева // Наук. Вісн. Херсон. ун-ту. Сер. Лінгвістика. – 2010. – Вип. 10. – С. 233–238.
5. *Жаботинская С. А.* Лингвокогнитивный подход к анализу номинативных процессов / С. А. Жаботинская // Вісн. Харківс. Ун-ту. Сер. романо-герман. філологія. Методика викладання іноземних мов.– Харків, 2010. – N 928. – Вип. 63. – С. 6–20.
6. *Минский М.* Фреймы для представления знаний / Марвин Минский. – М. : Энергия, 1979. – 151 с.
7. *Полюжин М. М.* Про побудову мовної свідомості та фрейм-структури / М. М. Полюжин, Н. Ф. Венжинович // Одиниці та категорії сучасної лінгвістики : зб. статей, присв. ювілею В. Д. Каліушенка. – Донецьк : ТОВ “Юго-Восток, ЛТД”, 2007. – С. 258–269.
8. *Стоянова І. Ф.* Лексико-семантична система англомовної травматологічної термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / І. Ф. Стоянова. – Одеса, 2007. – 17 с.
9. *Южакова О. І.* Фреймова модель субконцепту “компрессор холодильной машины” і проблема вибору / О. І. Южакова // Укр. мова. – 2007. – N 2. – С. 85–95.
10. *Croft W.* Cognitive linguistics / William Croft, D. Alan Cruse. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – 356 p.
11. *Heine B.* The Oxford Handbook of Linguistic analysis / Bernd Heine, Heiko Narrog. – Oxford : Oxford University Press, 2009. – 640 p.
12. *Martin W.* A frame based approach to polysemy / Willy Martin // Polysemy in cognitive linguistics: selected papers from the International Cognitive Linguistics Conference: Current Issues in Linguistics Theory / [ed. H. Cuyckens, Britta Zawada]. – Philadelphia : John Benjamins Publishing Co, 2001. – P. 57–82.
13. *Schalley A. C.* Cognitive modeling and verbal semantics: a representational framework based on UML / Andrea C. Schalley. – Berlin : Walter de Gruyter GmbH&Co, 2004. – 446 p.

Стаття надійшла до редколегії 20.12.2010

Прийнята до друку 21.01.2011

ENGLISH VOCABULARY OF PLASTIC SURGERY: EXPERIENCE OF FRAME ANALYSIS

Olha Makovska

*Bukovinian State Medical University
(2 Teatralna sq., Chernivtsi, 58000)*

The article is dedicated to the integrated description of structure and linguistic content of the frame *plastic surgery* in the English scientific conceptual area; key slots, which form the given frame's hierarchy, are identified, and associative links, which activate these slots, are determined.

Key words: verbalization, concept, knowledge presentation, slot, stereotype situation, schematization of experience, frame.

АНГЛИЙСКАЯ ТЕРМИНОСИСТЕМА ПЛАСТИЧЕСКОЙ ХИРУРГИИ: ОПЫТ ФРЕЙМОВОГО АНАЛИЗА

Ольга Маковская

*Буковинский государственный медицинский университет
(пл. Театральная 2, г. Черновцы, 58000)*

Проведено комплексное описание структуры и языкового наполнения фрейма *plastic surgery* в английской научной концептосфере, определены ключевые слоты, которые формируют иерархию этого слота, и выявлено ассоциативные связи, которые активизируют слоты данного фрейма.

Ключевые слова: вербализация, концепт, презентация знания, слот, стереотипная ситуация, схематизация опыта, фрейм.